

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.057
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору
Дерев'янку Сергію Мироновичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Агафонові Ганни Сергіївни на дисертацію Мельничука Василя Івановича **«Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність теми дослідження. Поседнання фундаментальних для політичної системи України та держави загалом процесів децентралізації та європейської інтеграції є перевагою дисертаційного дослідження В. І. Мельничука. Автор включає до дослідницьких завдань широкий спектр наукового пошуку – від здійснення ретроспективного аналізу форм адміністративної передачі повноважень і децентралізації влади та з'ясування характеристик моделей місцевого самоврядування в країнах-членах ЄС до визначення інституційно-правових атрибутів співробітництва між об'єднаними територіальними громадами в Україні та можливостей регіональної міжнародної співпраці (с. 18). Відзначимо, що аспірант звернув увагу на ті унормовані повноваження органів місцевого самоуправління, які в умовах повномасштабної російсько-української війни набули особливого значення. Коли йдеться про загальну мобілізацію усіх ресурсів для протистояння ворогові, представницькі органи новостворених територіальних громад теж

засвідчують наявність високого ресурсного потенціалу. Його В. І. Мельничук розкриває на прикладі реалізації міжнародного співробітництва територіальних громад та здійснення ними під час воєнного стану поточних функцій, передбачених законодавством.

Вважаємо переконливою і вичерпною аргументацію дисертанта щодо актуальності теми дослідження. Вона ґрунтується на твердженні, що «реформування місцевого самоврядування в Україні супроводжується появою чи не найбільшої кількості чинників впливу та супутніх обставин, які вносять корективи у політико-інституціональне підґрунтя реформи. Внутрішнім лейтмотивом модернізації місцевого самоврядування є процес децентралізації..., а ключовий зовнішній чинник і своєрідний рушій децентралізаційної реформи уособлює європейська інтеграція» (с. 16), курс на який в Україні є конституційно закріпленим. Також погоджуємося зі здобувачем у тому, що досліджуючи європейські практики місцевого самоуправління, «не дієвим і не раціональним є метод їхнього калькування» (с. 16). Тут аспірант артикулює «доцільність зважувати на кейси тих держав, які, маючи спільні з Україною особливості історичного минулого, більш успішно і швидше виконали умови членства в ЄС» (с. 16–17). Так, урахування історичного досвіду, національної специфіки реалізації владних повноважень, ментального портрету українського соціуму є важливими складовими інституціоналізації та формування регіонального розвитку. Принагідно вкажемо, що у роботі наголошено на важливості забезпечення інституційної пам'яті, як для центрального рівня політики, так і для місцевого (с. 89). Тривалі політичні процеси в Україні неодноразово доводили, що спадковість реформ є запорукою їхнього успіху і запобіжником для циклічних відкатів від обраного курсу суспільно-політичних перетворень.

Відзначимо, що у роботі актуалізовано такі аспекти функціонування територіальних громад, які призводять до переосмислення змісту їхньої спроможності, як-от «здатність здійснювати стратегічне планування власного розвитку, впроваджувати нові напрямки діяльності, у тому числі, й міжнародне

співробітництво на рівні територіальних громад, яке підсилює функціональну суб'єктність органів місцевого самоврядування, сприяє залученню ефективних самоврядних практик та додаткового донорського фінансування...» (с. 17).

Погоджуємося з автором, що часу, який минув від початку децентралізаційної реформи, недостатньо, щоб повністю завершити такі глибокі системні перетворення в державі, але впродовж цього періоду цілком вірогідно здійснити якісний моніторинг потенціалу суспільно-політичних відносин, рівня інституціоналізації місцевого самоврядування, поточної відповідності самоврядних інституцій вимогам євроінтеграційного процесу. Модерним викликом для місцевих владних інституцій стала війна Росії проти України з усіма супроводжуваними її проблемами і ризиками. Тут дисертант справедливо зазначає, що громади мають голос у зверненні до міжнародної спільноти, до міст-побратимів з «вимогою звернутися до урядів своїх країн щодо надання військової та поглиблення дипломатичної підтримки України, посилення санкційного тиску на Російську Федерацію», а також «з проханням про допомогу з одночасним запрошенням представників місцевої влади відвідати деокуповане місто чи місто, постраждале від російської збройної агресії» (с. 22). Здобувач аргументував свій висновок, що «під впливом російсько-української війни характер сучасних відносин між побратимськими містами України та зарубіжжя трансформуються від риторики до дії, від концептуальності до конкретики, від підтримки до безпосередньої допомоги, що призвело до активізації економічної складової» (с. 22).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Грунтовність рецензованої роботи визначається її виконанням у рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, що є свідченням системного підходу до обрання теми, формулювання мети і завдань, висунення й подальшої апробації наукових припущень автора.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Актуальність дисертаційної праці В. І. Мельничука зумовлена її метою (науково-теоретичне обґрунтування особливостей функціонування системи місцевого самоврядування, зумовлених реформою децентралізації та реалізацією євроінтеграційного курсу держави (с. 18), предметом (процеси децентралізації та євроінтеграції як складові впливу на сучасну систему місцевого самоврядування України (с. 19) та об'єктом (регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в Україні (с. 18) дослідження, сформульованими дослідницькими завданнями.

Повноту реалізації мети дисертаційного дослідження забезпечило використання автором значного обсягу методологічного інструментарію, де провідними підходами визначено неінституціональний, аналітичний та ретроспективний (с. 19).

Тези, аргументовані В. І. Мельничуком у кваліфікаційній праці, опрацьований обсяг нормативно-правової бази, статистики, інших даних, а також опубліковані наукові роботи доводять ґрунтовність дослідження, мета та завдання якого вирішені у повному обсязі, корелюються з підсумками дисертації. Ключові з них описані у дев'яти наукових статтях, шість з яких опубліковано у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, три – в іноземних наукових журналах. Засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження отримано автором самостійно. Апробованість наукових положень, вичерпність висновків, сформульованих у роботі, підтверджуються їхнім представленням під час участі аспіранта у шести міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг та якість публікацій здобувача відповідають чинним вимогам, які встановлені для здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. Звернімо увагу на цінність пунктів наукової новизни, які стосуються інституційного виміру функціонування системи місцевого самоврядування в Україні. Так, В. І. Мельничуком виокремлено «чинники, які

зумовили сучасний стан регіональної самоврядності в Україні, а саме нормативно-правові, які створили законодавчу основу для формування та розвитку системи місцевого самоврядування і досі перебувають у стані еволюції; інституційні, що передбачають розбудову організаційної структури місцевого самоврядування відповідно до його розширених повноважень; фінансово-майнові, які зумовили передачу майна й інших ресурсів органам місцевого самоврядування і безпосередньо громадам. Безперечно, варто не просто зважати на законодавчо визначені повноваження місцевих органів влади, але й прийняти той факт, що у новому статусі ці інституції вже почали автономно розвиватися, посилювати свою суб'єктність на рівні взаємодій з центром і між собою. Погоджуємося зі здобувачем, що нинішній етап апробації децентралізаційної реформи відзначився більш широким розумінням критеріїв спроможності громад, аніж закладені відповідними урядовими методиками.

У продовження аналізу логічно й обгрунтовано виглядають виявлені дисертантом «нові тенденції у функціонуванні місцевого самоврядування, які хронологічно полягають в апробації законодавства; оцінці реальної спроможності громад та їхній власній оцінці самоспроможності; практиках стратегічного планування соціально-економічного розвитку, підхід до якого дозволяє підсилити інституційну пам'ять на рівні місцевої політики; функціонуванні системи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; збереженні традиції більшої прихильності та довіри громадян до місцевої влади, аніж до центральної». Автор звернув увагу на досить чутливий момент регіонального планування, який полягає у його тривалості, коли довготривале планування свідчить про стратегічне бачення розбудови регіону, а короткотривале та ще й з прив'язкою до електоральних циклів – про потребу вирішення термінових проблем чи виконання передвиборчих обіцянок. Погоджуємося із висловленою у роботі тезою, що «відсутність синхронізації стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад з виборчими циклами підтримує не лише практики управління економікою, а й подальшу реалізацію реформи децентралізації».

Неординарним виявився підхід В. І. Мельничука до вибору методу аналізу стратегічних планів розвитку ОТГ, візуалізація яких дозволила йому резюмувати, що у центрі уваги усіх програм стоїть громада і безпосередньо населення. У свою чергу, органи місцевого самоврядування орієнтовані на виконання таких функцій, як «покращення показників наповнення бюджету, впровадження нових практик управління, формування подальших стратегій для територій, забезпечення підтримки галузей виробництва, будівництво та капітальні ремонти об'єктів комунальної власності, залучення міжнародної донорської допомоги», а «пріоритетними напрямками діяльності територіальних громад виявилися економічне зростання, енергозбереження, туризм, інфраструктурна розбудова, охорона здоров'я, освіта та культура, покращення водопостачання, розширення переліку та підвищення якості надання адміністративних послуг, інвестиційна привабливість та ін.». І унаочнення реалізації дослідницького пошуку, і висновки за його підсумками викликають науковий інтерес і потребу подальшого аналізу пріоритетів регіонального розвитку, які визначаються вже знизу, а не згори.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання фахівцями, які досліджують розбудову вітчизняної моделі місцевого самоврядування, при реалізації міжнародної проєктної діяльності, залученні зарубіжного досвіду та різних форм допомоги для підвищення ефективності суспільно-політичного діалогу в громадах та поліпшення благоустрою, інфраструктури тощо. Підсумки проведеного дослідження, що лягли в основу висновків до дисертації, є корисними під час розробки навчальних програм за напрямами підготовки «Політологія», «Міжнародні відносини», «Державне управління», у викладанні навчальних дисциплін для студентів вказаних спеціальностей. Акцентуємо запропоновану автором аргументацію як таку, що є переконливою у дипломатичних комунікаціях, транскордонній співпраці, на рівні взаємодій неурядових інституцій.

Загальна оцінка змісту роботи. Аналіз регіональних особливостей реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та

європейської інтеграції України, представлений здобувачем, є цілісним і ґрунтовним дослідженням. Логіка структури дисертації, починаючи зі вступу з відповідними структурними елементами, змісту розділів кваліфікаційної праці, тематичних підрозділів, висновків до кожного зі сформульованих дослідницьких завдань підпорядкована реалізації мети дослідження і корелюється з його предметом і об'єктом, які, у свою чергу, відповідають спеціальності 052 «Політологія».

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (328 позицій на 41 сторінці) та додатків (на 24 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із них основного тексту – 192 сторінки.

Таким чином, є всі підстави вважати дисертацію В. І. Мельничука завершеною, логічно обґрунтованою та цілісною науковою працею з питань реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення її автором вимог академічної доброчесності за результатами відповідної перевірки дисертаційної роботи та опублікованих праць.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Попри констатовані вище позитивні риси дисертаційного дослідження В. І. Мельничука висловимо певні дискусійні питання та зауваження.

1. Наголошуючи на потребі забезпечення «вичерпного політико-правового підґрунтя для реалізації можливостей інституту місцевого самоврядування», дисертант, у тому числі, звертається до невирішеності унормування процедури проведення місцевого референдуму, адже законодавчо його дійсно визначено формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. Також у роботі аналізується європейський досвід здійснення таких плебісцитів (у Польщі, Угорщині, Латвії та ін.). Однак нерозкритими та без коментаря автора

залишаються питання, які, на його думку, потребують вирішення шляхом проведення місцевих референдумів. Разом із інституціональним аналізом передумов їхньої організації вважаємо за необхідне оцінити й інституційний, кадровий, матеріально-технічний потенціал територіальних громад для виконання відповідних повноважень. На наш погляд, проблема є більш комплексною, аніж тимчасові упущення щодо процедурного забезпечення місцевих референдумів.

2. Оцінку інвестиційної привабливості регіонів якісно доповнив би аналіз стану та подальших перспектив розбудови індустріальних парків, які є одним із найважливіших чинників підтримки позитивного розвитку економіки громад.

3. Визначаючи одним із викликів для перезавантаження системи місцевого самоврядування в Україні «необхідність фактичного, а не формального дотримання принципу субсидіарності під час делегування та виконання управлінських повноважень на місцевому рівні», варто з'ясувати, які саме кроки та рішення дозволять повноцінно упровадити принцип субсидіарності у вітчизняну систему місцевого самоврядування.

4. Відповідно до завдання «виявити проблеми і ризики реформування територіальної організації влади в Україні» (с. 18), якому приділено достатньо дослідницької уваги у підрозділі 3.1 «Проблеми і ризики реформування територіальної організації влади», варто все ж конкретизувати проблеми – наявні невирішені питання у забезпеченні вказаної реформи, та ризики – потенційні перепони у її подальшій еволюції. Це стало б у нагоді під час розробки стратегій із запобігання негативним та стримуючим чинникам модернізації політичної системи України.

Наголосимо, що вказані зауваження не знижують загального високого теоретико-методологічного рівня дисертаційного дослідження. Радше вони окреслюють напрямки подальшої роботи над проблематикою розвитку інституту місцевого самоврядування, його ключових акторів, включення самоврядних інституцій місцевого рівня до реалізації державотворчих намірів, зокрема європейської інтеграції України.

Загальний висновок. Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертація В. І. Мельничука «Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки), є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від № 44 12.01.2022 р. (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому його автор Мельничук Василь Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

доцент кафедри політології
та міжнародних відносин

Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,

кандидат політичних наук

Г. С. Агафонова

Сергій Прохор

Д. Марченко